

BEVEZETÉS

Historiográfiai előzmények

A történettudomány érdeklődése az 1990-es évek végén fordult a Székesfehérvári egyházmegye zsinatai felé. Egyrészt az egyházmegye emblematisz püspöke, Prohászka Ottokár életművének a rendszerváltás után újjáinduló kutatása, másrészt az 1997-ben megrendezett III. egyházmegyei zsinat teremtette meg azt a konjunktúrát, amelyben az 1924. évi zsinat iránt is megnőtt az érdeklődés. Egy 1997-es székesfehérvári Prohászka-konferencián tartott előadásomban a szervezés folyamatát tártam fel. Az erről készített rövid tanulmányt 1998-ban publikáltam.¹ A zsinati rendelkezések mélyebb tartalmi elemzésére azonban akkor nem vállalkozhattam. Ugyancsak 1997-ben jelent meg Gergely Jenő egyháztörténeti korszak-monográfiája, amelyben a két világháború közötti egyházmegyei zsinatoknak tíz oldalt szentelt. Az 1924. évi fehérvári zsinattal kapcsolatban röviden szolt a szervezésről, közölte a dekrétum fejezetbeosztását, és – érdeklődésével összhangban – egy fejezetet mutatott be közelebbről: a papság társadalmi tevékenységét érintő részeket.²

Néhány évvel később, a püspöki levéltár rendezési munkái során meglehetősen szokatlan helyen – az esperesi jelentések 1930-as években induló iratsorozata elé, annak előzményeként besorolva – kerültek elő a Prohászka püspök által az 1924-es zsinat után papjaitól bekért lelkipásztori jelentések. Vélhetően az 1933-ban megkezdett levéltárrendezés során helyezték el itt az eredendően a püspök személyes hagyatékában fellelt iratokat – a halálát követő egyházigazgatási stílusváltozást tulajdonképpen logikusan követve. A kivételes jelentőségű, az egyházmegye zsinat utáni mindennapjait bemutató narratív forrásokat 2008-ban rendeztem sajtó alá.³ Örömmel tapasztaltam, hogy jó szakmai fogadtatása után⁴ a kiadvány forrásértékét több kutató is felfedezte, és a legkülönfélébb jellegű szakmai munkákban is építettek rá.⁵

1 *Mózessy Gergely*: A székesfehérvári egyházmegyei zsinatok. In: Prohászka ébresztése II. Szerk. Szabó Ferenc. Távlatok, Budapest, 1998, 158–168., illetve in: A Székesfehérvári Egyházmegye névtára 1998. Szerk. Mózássy Gergely. Székesfehérvári Egyházmegyei Hatóság, Székesfehérvár, 1998. 35–42.

2 *Gergely Jenő*: A katolikus egyház története Magyarországon, 1919–1945. ELTE Újkori Magyar Történeti Tanszék, Budapest, 1997. 220–230.

3 Lelekipásztori jelentések 1924–1926. Szerk. Mózássy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2008. (Források a Székesfehérvári Egyházmegye Történetéből III.)

4 A kötet recenziói: Klestenitz Tibor – Távlatok, 2009/1. 129–130.; Barta Gergely – Egyháztörténeti Szemle, 2009/1.; Gárdonyi Máté – Levéltári Szemle, 2009/2. 83–85.

5 Például *Klestenitz Tibor*: A katolikus sajtómozgalom Magyarországon 1896–1932. CompLex Kiadó, Budapest, 2013; *Úő*: Prohászka Ottokár sajtószervező tevékenysége. In: Prohászka-tanulmányok, 2007–2009. Szerk. Mózássy Gergely. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2009. 45–67.; *Schmid Mária Bernadett*: Mária útjai. In: Alsópapság, lokális társadalom és népi kultúra a 18–20. századi Magyarországon. Szerk. Bárth Dániel. ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 2013. 286–307.; *Váczai Márk*: „Hiszek a Szent Szívben és szeretetem

A fehérvári zsinat kutatásnak az OTKA katolikus zsinatokat és nagygyűléseket feltáró kutatási programja adott új lendületet. Ennek munkálatai során történt meg az 1924-es zsinat régóta esedékes tartalmi elemzése a „Papi élet és fegyelem” kérdésköréről, valamint a papságon belüli személyi kapcsolatokról. Kimutattam, hogy bár a fehérvári aula (azaz az egyházkormányzatban közreműködők összessége) sok tekintetben épített az 1921. évi váci és a két évvel későbbi veszprémi zsinatra, mégis jól körülírható stílári és szemléleti különbségek fedezhetőek fel. Ezek elsődlegesen a törvényalkotó és -előkészítő püspök, Prohászka Ottokár személyiségére és papságról alkotott képére vezethetők vissza.⁶

Különböző tanulmánykötetekben már publikált kutatási eredményeimet a bevezető tanulmányban összegezve megismétlem. Úgy vélem, nem etikus a forráskiadvány olvasóit más szakirodalomhoz utasítani: felhasználóbarát megoldásnak az számít, ha ezek ebben a kötetben is elérhetőek. Új elem azonban a tanulmányban az 1934. évi zsinat előkészítésének bemutatása.

Forrásbázis

A jelen forráskiadványunkban közölt iratok döntő többsége a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár egyházkormányzati iratai között, a 406A számú tematikus csomóban található.

A kötet az 1924. évi zsinat csaknem teljes levéltári anyagát tartalmazza. Az előkészítő bizottságok anyaga csak töredékesen és meglehetősen esetlegesen maradt fenn. Ezek közül sajátos, már-már atavisztikus hangvétele miatt közöltük a pasztorális bizottság végül elvetett anyagát. A többi kezdetleges állapotú, különböző – gyakorta ismeretlen és azonosíthatatlan – kezeztől származó toldásokkal és kihúzásokkal tarkított, nehezen értelmezhető korai tervezet közlésétől eltekintettünk. Ezek zömében a vagyongazdálkodás kisebb kérdéseivel foglalkoznak.

ben.” Prohászka Ottokár és Jézus Szent Szívének tisztelete. In: Prohászka-tanulmányok, 2009–2012. Szerk. Mózes György. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2012. 218–230.; *Somlai Péter Ferenc: A Volksbund Budakeszin – Kísérlet a „népiségi elkülönülés” megteremtésére egy főváros környéki német településen.* Modern Magyarország, 2014. Különszám. 195–224.; *Ormos István: Adalékok Kmoskó Mihály alakjához II.* Keletkutatás, 2010. tavasz. 27–62.

6 *Mózes György: Az 1924-es, első székesfehérvári egyházmegyei zsinat.* In: Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században. Szerk. Balogh Margit–Varga Szabolcs–Vértési László. MTA BTK–PHF Egyháztörténeti Intézet, Budapest–Pécs, 2014. (Séria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis X.) 339–352., illetve *Uő: Prohászka, a jogalkotó.* In: Prohászka-tanulmányok, 2012–2015. Szerk. Mózes György. Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár, Székesfehérvár, 2015. 228–241.

Az 1934. évi zsinatra vonatkozó források tekintetében már szükségszerűnek ítéltük a források erőteljesebb szelektálását. A zsinat előkészítése többlépcsős, hierarchikus bizottsági struktúra segítségével zajlott. A tartalmi ismétlődések elkerülése végett és a terjedelmi korlátok miatt eltekintettünk az albizottságoknál felhalmozódó gazdag iratanyag közzétételétől. Szintén mellőztük a zsinati dekrétum megküldésére válaszul született különböző egyházhatósági köszönőlevelek, valamint a zsinat után tovább ülésező liturgikus albizottság anyagainak közlését. A látványos forrásbőség mellett az iratanyag azonban egyúttal sajnálatosan csonka: meghatározó szövegek nem maradtak fenn vagy lappanganak – így például a zsinat jegyzőkönyve sem lelhető fel. Az ezen a zsinaton hozott dekrétumokat a kötet végén található CD-mellékletben tettük közzé.

Az 1944-re tervezett, de a háború által elsodort zsinatról lényegében csak a körlevelekben megtalálható információk maradtak fenn.

A két megrendezett zsinat utóhatásainak megvilágítására részint visszaemlékezéseket, részint esperesi koronajegyzőkönyveket hívtunk segítségül, amelyek – tudomásunk szerint – korábban nem kerültek a kutatók látókörébe.

A forrásközlés szempontjai

A kötet szerkesztésekor elsődleges célunk volt az eredeti szövegek minél pontosabb közlése. Az élvezhetőség azonban megkívánta, hogy ne szigorú betűhív átírásokat készítsünk, hanem kissé közelítsük a szövegeket a magyar nyelv mai helyesírási szabályaihoz. Különösképpen feljogosítva éreztük magunkat erre a magánhangzók hosszúságának jelölésekor. Néhány szöveget ugyanis írógéppel rögzítettek, ami nem adott lehetőséget egyes magánhangzópárok hosszú és rövid tagjai közti különbségtételre (pl. i-í, ö-ő, ü-ű). Ezeket – a később tárgyalandó eseteket kivéve – a mai alakra javítottuk. Így tettünk a mára megrövidült hosszú mássalhangzók alkalmazásakor is (pl. program-program), valamint a nyilvánvaló elütéseket is korrigáltuk. A központosást is igyekeztünk – a gördülékenyebb olvashatóság kedvéért – kissé módosítani. Ezeket a változtatásokat nem jelöltük.

Szigorúan betűhíven közöltük azonban a tévesen írt személyneveket. Az adott forrásban jegyzetben adjuk meg a helyesnek tekinthető alakot; a kötet végén található névmutatóba és életrajzi adattárba már csak a javított alakok kerültek be. Stílusértékük és nyelvtörténeti megfontolások miatt betűhíven jelennek meg a kötetben a szerzők által használt idegen (elsősorban latin egyházi) kifejezések is, valamint ezek gyakran már magyarosan ragozott vagy torzult alakjai. Úgy véljük ugyanis, hogy egy-egy szerzőről információt hordoz, hogy „plebános” vagy „plébános” alakban írja önnön hivatalát; hogy egy-egy latin kifejezést „-atio” vagy „-áció”

végződéssel jegyez-e le; vagy hogy milyen helyesírással ragoz egy idegen szót. A forrásokban szereplő magyar és latin szavak rövidített alakjait a kötet végén található rövidítésjegyzékben oldottuk fel. A latin egyházi szakkifejezéseket első előfordulásukkor lábjegyzetben magyarázzuk, amelyek közül a gyakrabban használtakat – a könnyebb kereshetőség miatt – a kötet végén elhelyezett kislexikonba is kigyűjtöttük. Az alkalmi szókapcsolatokat azonban csak lábjegyzetben oldottuk fel.

Ahol a szöveg értelmezhetőségét is befolyásoló, szó- vagy ragkiegészítéssel, illetve elhagyással javítható egyeztetési vagy nyelvhelyességi hibával talákoztunk, azt javítottuk. Ezeket jelöltük: a szükséges kihagyásokat [...] -jellel, a betoldásokat szintén szögletes zárójellel. Ugyancsak szögletes zárójelek között jeleztük a mai magyar nyelvtan igényei szerinti, ám eredetileg nem jelölt hosszú mássalhangzók kiegészítését (pl. mindenkép[p]), és [!] jellel a különösebben nem értelemzavaró egyeztetési hiányosságokat.

A kötet körüli fáradozásaiért különös köszönettel tartozom az OTKA-csoportot vezető Balogh Margitnak, valamint a kutatócsoport tagjainak, különös tekintettel Adriányi Gáborra, Bárány Zsófiára, Fejérdy Andrásra, Gárdonyi Mátéra, Gianone Andrásra, Kalotai Noémire, Klestenitz Tiborra és a kötet lektorára, Soós Istvánra.

Mózessy Gergely